

دومین جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد

بیانیه هیأت داوران

دوره آموزش راهنمایی

آبان‌ماه ۱۳۸۰

بیانیه‌های هیأت داوران کتاب‌های آموزشی - ۲

بیانیه هیأت داوران

توصیه‌هایی برای ناشران، نویسندگان و
معلمان مؤلف در تولید کتاب‌های آموزشی

وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

دفتر انتشارات کمک آموزشی

تابستان ۸۳

فهرست حوزه‌های آموزشی

۴مقدمه
۵حوزه آموزش علوم تجربی
۷حوزه آموزش ریاضی
۱۰حوزه آموزش تاریخ
۱۱حوزه آموزش زبان و ادب فارسی
۱۴حوزه آموزش تعلیم و تربیت دینی
۱۸حوزه آموزش علوم اجتماعی
۲۰حوزه آموزش جغرافیا
۲۳حوزه آموزش زبان عربی
۲۵حوزه آموزش تربیت بدنی
۲۹حوزه آموزش هنر
۳۰حوزه آموزش حرفه و فن
۳۲حوزه آموزش زبان انگلیسی

جامعه جهانی، از طریق صدور اعلامیه خود درباره «آموزش برای همه»^۱ که در کنفرانس جهانی ۱۹۹۰ «جُم تین» در تایلند مورد تأیید قرار گرفت، راه حلّ جمعی خود را برای فراهم ساختن آموزش برای همگان بدین قرار بیان کرده است:

«هر انسانی باید از فرصت‌های آموزشی طراحی شده در جهت تأمین نیازهای اساسی یادگیری خود برخوردار باشد. این نیازها هم ابزار یادگیری (نظیر سواد، بیان شفاهی، شمارش و حلّ مسئله) و هم محتوای یادگیری (نظیر دانش، مهارت‌ها و نگرش‌ها) را دربرمی‌گیرند؛ چشم‌انداز و حیطه نیازهای آموزشی و چگونگی برآوردن آن‌ها برحسب تک‌تک کشورها و فرهنگ‌ها متفاوت است و به ناگزیر با گذشت زمان دستخوش تغییر می‌شود.»

و یا مادهٔ چهل و سوم مصوب «همایش جهانی علم»^۲ اعلام می‌دارد: «نظام‌های آموزشی ملی در پاسخ به نیازهای آموزشی در حال تغییر جوامع، باید این توانایی را داشته باشند که با توجه به تنوع جنسی و فرهنگی، برنامه‌های تحصیلی جدید و منابع آموزشی نوینی را طراحی یا شناسایی کنند.»

تأکیدهای فوق می‌تواند پاسخ مناسبی به این سؤال باشد که: «چرا در دههٔ اخیر، برنامه‌های آموزشی و درسی بسیاری از کشورها تغییر کرده‌اند؟» در مسیر این تغییرها، کتاب آموزشی مناسب می‌تواند، همچون رسانه‌ای مفید به انسان معاصر کمک کند تا با استفاده از آخرین پدیده‌های علمی، زندگی دلخواه و آرمانی پربار و پرتلاشی داشته باشد. ضمن این‌که اگر این رسانه غلط، نامناسب و غیراستاندارد در اختیار مخاطب قرار گیرد، می‌تواند به صورت نیرویی ویران‌کننده و مصیبت‌بار عمل کند.

کتاب‌های آموزشی مناسب می‌توانند برانگیزاننده، تقویت‌کننده، اطلاع‌دهنده، راهنمایی، یادآوری‌کننده و... باشند و آموزش را مولدتر، انفرادی‌تر و مؤثرتر، و یادگیری را فوری‌تر سازند. به عبارت دیگر، شالوده علمی‌تری به کار تعلیم و تربیت بدهند و برابری در دسترسی به آموزش را تأمین کنند.

از این دیدگاه، هیأت داوران «جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد»، ضمن فعالیت فشردهٔ چندماهه و تلاش دسته‌جمعی در انتخاب و معرفی بهترین کتاب‌های رسیده در حوزه‌های آموزشی مرتبط، با نگاهی به آینده براساس تجربیات حاصل از فرایند ارزشیابی و نیز به منظور چاره‌اندیشی، توصیه‌ها و بیانیه‌هایی را که یادآور آسیب‌ها، تنگناها و چالش‌هایی بر سر راه آموزش و پرورش، بازار نشر و وضع فرهنگ عمومی جامعه در تولید کتاب‌های آموزشی مناسب هستند، اعلام می‌دارد.

دفتر انتشارات کمک آموزشی

۱. Asia-pacific programme of Education for All

۲. اول ژوئیه ۱۹۹۹، بوداپست مجارستان

حوزه آموزش علوم تجربی

با تغییر بنیادی برنامه درسی علوم تجربی که از سال ۱۳۷۳ شروع شد در سال تحصیلی ۸۱-۸۰ به پایه سوم راهنمایی رسیده است. ضرورت دارد محتوای مواد نوشتاری و کتاب‌های موجود نیز در جهت هدف‌های برنامه درسی، سوگیری کارآمد و مؤثری یابند و در بخش‌های مختلف، از جمله کتاب‌های تکمیلی و دانش‌افزایی، کتاب‌های کار و فعالیت‌های یادگیری، کتاب‌های فعالیت‌محور و کتاب‌های ویژه معلمان، موادی تولید و عرضه شوند که پشتیبان رویکرد نوین آموزش علوم تجربی باشند.

از میان دوازده حوزه جشنواره کتاب رشد، حوزه علوم تجربی با دریافت حدود ۴۰۰ عنوان کتاب، مقام دوم را داشته و پس از حوزه تعلیم و تربیت دینی قرار گرفته است. از این مجموعه، نزدیک به ۶۰ درصد کتاب‌ها در مرحله اول بررسی توسط هیأت داوران، قابل توجه تشخیص داده شدند و به مرحله دوم راه یافتند. هرچه تعداد عنوان‌ها و شمارگان کتاب‌های موجود در بازار نشر وضعیت مطلوبی را رقم نمی‌زند، اما لازم است با امیدواری اعلام کنیم که رغبت بیشتر خوانندگان و ناشران کتاب به زمینه سواد علمی، می‌تواند بستر مناسبی برای ارتقای کیفیت این حوزه باشد.

از مجموع نزدیک به ۴۰۰ عنوان کتاب‌های حوزه آموزش علوم، به جز چند کتاب در بخش کتاب‌های تمرین و کتاب‌های کار و فعالیت که بیش‌تر تألیفی بوده‌اند، در سایر بخش‌ها کتاب‌های تألیفی به‌ندرت به چشم می‌خورند. به‌نظر می‌رسد، هزینه‌های بالا و دشواری‌های مختلف مراحل تولید کتاب‌های علمی، مانع اصلی بر سر راه تألیف این نوع کتاب‌هاست. این امر ضرورت توجه بنیادها، سازمان‌ها و ناشران بزرگ را در جهت تولید منابع علمی داخلی روشن می‌سازد. در همین راستا، هیأت داوران برای موارد تألیفی و کتاب‌هایی که به موضوع‌های منطقه‌ای و محلی گرایش‌های خاص داشته‌اند، امتیاز ویژه‌ای قائل شده است. از سوی دیگر، لازم است توصیه شود که در ترجمه کتاب‌ها، خزانه لغات و واژگان علمی مخاطبان نوجوان و هماهنگی آن با برنامه درسی مورد توجه ویژه قرار گیرد.

بیش‌ترین کتاب‌های رسیده به جشنواره در حوزه آموزش علوم، به بخش کتاب‌های تکمیلی و دانش‌افزایی دانش‌آموزان مربوط می‌شود و کم‌ترین تعداد مربوط به آموزش معلمان در زمینه‌های مختلف

دانش، روش و بینش‌های لازم برای آموزش علوم است. با توجه به دشواری‌ها و مسائل آموزش حضوری مناسب برای معلمان، کتاب‌های این بخش می‌توانند در میان مخاطبان جایگاه ویژه‌ای پیدا کنند.

پس از کتاب‌های دانش‌افزایی، کتاب‌های کار و تمرین بیش‌ترین تعداد را به خود اختصاص داده بودند، اما متأسفانه به‌جز چند مورد، همگی آن‌ها در مرحله اول بررسی، فاقد ملاک‌های لازم برای ورود به مرحله دوم شناخته شدند. بیش‌تر این کتاب‌ها حتی جذابیت‌های لازم و زبان و بیان مناسبی نیز نداشتند. اغلب آن‌ها به سؤال‌های تکراری خسته‌کننده و بدون نوآوری یا پاسخگویی به پرسش‌ها و حتی آزمایش‌های کتاب درسی بسنده کرده بودند.

کتاب‌های تمرین باید در جهت تقویت و تثبیت آموخته‌ها، متناسب با هدف‌های برنامه درسی گام بردارند و فرصت‌هایی را برای آموزش‌های جبرانی و غنی‌سازی آموزشی تدارک ببینند.

کتاب‌های کار و فعالیت نیز لازم است با ایجاد انگیزه، تعمیق آموخته‌ها، ارتباط و کاربرد آموخته‌ها با زندگی اجتماعی و مسائل زندگی، توسعه و بسط یادگیری، استحکام و استمرار فرایند یادگیری و پرورش مهارت‌ها و نگرش‌ها را در جریان این فرایند مورد توجه قرار دهند.

به‌طور کلی، کتاب‌های حوزه آموزش علوم تجربی لازم است بتوانند:

- تدریس علوم تجربی را با مسائل روزمره زندگی دانش‌آموزان پیوند دهند، پرورش توانایی خلاقانه دانش علمی را هدف بدانند و راهکارهایی برای کاربرد علوم در حل مسائل و تصمیم‌گیری برای کیفیت‌بخشی به زندگی، در اختیار خوانندگان بگذارند.

- جنبه‌های عمومی علوم تجربی را وسعت بخشند، به جنبه‌های اجتماعی کاربرد علوم تجربی توجه کنند و پیوند آن را با علوم و مشاغل دیگر روشن سازند.

- آموزش علوم برای دانش‌آموزان جذاب و چالش برانگیز، و برای اولیای آنان هدفمند و خوشایند سازند.

- بر پرورش مهارت‌های یادگیری (مشاهده، پیش‌بینی، جمع‌آوری اطلاعات، طراحی تحقیق و...) به عنوان راه یادگیری تأکید ورزند و گسترش نگرش‌های علمی (سعه صدر، عدم تعصب کورکورانه، قدرت تشخیص اشتباهات و توجه به نظرات دیگران) را مورد توجه قرار دهند.

حوزه آموزش ریاضی

حوزه معرفتی آموزش ریاضیات، در دهه‌های اخیر رویکردهای آموزش ریاضیات را متحول ساخته است. توجه به این رشته تخصصی و حضور متخصصان در عرصه برنامه‌ریزی، رشد و توسعه این نگرش‌ها را در برنامه‌های ریاضی کشور ما نیز سرعت بخشیده است.

رویکردهای جدید بر روش‌های فعال و دانش‌آموزمحور، یادگیری مشارکتی، فرایندمحوری، تمرکز بر مهارت‌های فرایندی، پرورش خلاقیت، آموزش حل مسئله و استفاده از فناوری تأکید دارند و از روش‌های یکسویه انتقال دانش، تمرکز بر محاسبات و مفاهیم مجرد، انباشتن دانش و افزایش حجم اطلاعات می‌پرهیزند.

هیأت داوران حوزه آموزش ریاضی، با نگاهی به آینده و به امید ترویج و گسترش رویکردهای نوین آموزشی، کار بررسی و داوری ۱۲۸ جلد کتاب دریافتی مربوط به دوره راهنمایی را آغاز کرد. کتاب‌های این حوزه در ابتدا به شش قسمت به شرح زیر تقسیم شدند:

۱. کتاب‌های تمرین، کار و نمونه سؤال که با حذف تمرین، برای تثبیت آنچه آموزش داده شده یا مورد ارزش‌یابی قرار می‌گیرد، تهیه شده‌اند (۱۷ جلد).
۲. کتاب‌های سرگرمی، معما، تاریخی، جدول و سایر مطالب جنبی که برای علاقه‌مندان به ریاضی یا برای علاقه‌مند کردن افراد تدوین شده‌اند (۲۱ جلد).
۳. کتاب‌های دانش‌افزایی برای دانش‌آموزان که با قصد آموزش مجدد، آموزش تکمیلی یا آموزش مفاهیم جدید، به همراه تبادل اطلاعات و تمرین و در قالب‌های متنوع تألیف یا ترجمه شده‌اند (۲۰ جلد).
۴. کتاب‌های دانش‌افزایی ریاضی برای معلمان که به منظور تقویت و توسعه سواد ریاضی معلمان ریاضیات دوره راهنمایی تدوین شده‌اند (صفر جلد).
۵. کتاب‌های دانش‌افزایی حرفه‌ای برای معلمان که به ارائه روش‌های تدریس، مبانی و نظریه‌های آموزش ریاضی یا فعالیت‌های متناسب برای آموزش مفاهیم می‌پردازند (صفر جلد).

۶. کتاب‌های مربوط به فناوری که به آموزش نحوه استفاده از رایانه، ماشین حساب و سایر فناوری‌ها می‌پردازند یا به ارائه دانستنی‌هایی در این زمینه توجه دارند (۱۰ جلد).

نکته قابل تأمل در این زمینه، تعداد زیاد کتاب‌های تمرین است که هیچ کدام با هدف‌ها و معیارهای موردنظر هیأت داوران تطابق نداشته و اغلب صرفاً به تکرار تمرین‌های مشابه پرداخته‌اند. همچنین، فقدان کتاب‌های مناسب برای معلمان در هر دو زمینه ریاضی و آموزش ریاضی جلب توجه می‌کند.

از بین کتاب‌های رسیده، در مرحله اول، ۳۸ عنوان برای داوری دقیق‌تر و ورود به مرحله دوم انتخاب شدند. تعداد کتاب‌های مرحله دوم در قسمت‌های مختلف به شرح زیر است:

۱. کتاب تمرین، ۱ از ۸۷

۲. کتاب‌های سرگرمی، ۱۹ از ۲۰

۳. کتاب‌های دانش‌افزایی دانش‌آموز، ۱۰ از ۲۰

۴. کتاب‌های مربوط به فناوری، ۷ از ۱۰

از ۳۸ عنوان کتاب راه یافته به مرحله دوم، ۹ عنوان تألیف بوده است. غلبه کتاب‌های ترجمه‌ای بر آثار تألیفی نشان‌دهنده ضعف جامعه ما در امر تألیف برای مخاطبان این دوره تحصیلی است. اکثر مؤلفان نیز صرفاً به جمع‌آوری و تدوین تمرین پرداخته‌اند. درخصوص کتاب‌های ترجمه‌ای نیز متأسفانه به بومی‌کردن و فرهنگ ملی و سنتی چندان توجهی نشده است.

بر این اساس، هیأت داوران ریاضی جشنواره موارد زیر را به پدیدآورندگان آثار ریاضی توصیه می‌کند:

۱. از آنجا که معلم مجری برنامه درسی است و تحولات برنامه درسی توسط او اجرا می‌شود، بیش‌ترین نیاز امروز در این حوزه آموزشی، پرداختن به آثاری است که به دانش‌افزایی معلم در زمینه موضوع علم ریاضی و به‌خصوص آموزش ریاضیات منجر می‌شود. در این خصوص، ترجمه آثار کارشناسی شده و مطابق با هدف‌های برنامه‌های درسی جدید توصیه می‌شود.

۲. ترجمه آثار خوب و ارائه آن‌ها به شرط رعایت مسائل فرهنگی و توجه به بومی‌سازی، مقبول و پسندیده است. اما هیأت داوران توصیه می‌کند، از آثار ترجمه شده به عنوان منابعی برای تألیف جدید استفاده شود تا کاربرد مناسب‌تری در برنامه‌های آموزشی داشته باشند.

۳. در همه آثار بررسی شده، روح فرهنگ اسلامی و ایرانی دیده نمی‌شود. در حالی که به‌کارگیری مؤلفه‌های فرهنگی در امر آموزش، یکی از ارکان کار محسوب می‌شود و می‌تواند تسهیل‌کننده و بسط‌دهنده آموزش‌های موردنظر باشد.

۴. از آن‌جا که تولید کتاب در حوزه آموزش ریاضیات به آثار مکتوب محدود شده است، ایجاد تنوع و تحول در ارائه آثار می‌تواند، به جذب مخاطبان و علاقه‌مند کردن آن‌ها کمک شایانی کند.

۵. در زمینه کتاب‌های مربوط به رایانه، با توجه به تحولات و تغییرات سریع در این حوزه، به‌روز نگه‌داشتن آثار اهمیت ویژه‌ای دارد. ضمن این‌که در تولید این‌گونه آثار، توجه به مخاطب، امکانات در اختیار وی، توانایی‌ها و میزان درک و پیش‌دانسته‌های دانش‌آموزان این مقطع مورد تأکید است.

۶. کتاب‌های مربوط به فناوری و بعضی از کتاب‌های ترجمه‌ای، فرهنگ خاص کشورهای مبدأ را نیز به همراه می‌آورند. در این خصوص، استفاده از واژه‌های مناسب و عدم به‌کارگیری لغات بیگانه باید بیش از پیش مورد عنایت قرار گیرد.

حوزه آموزش تاریخ

آشنایی با تاریخ سیاسی - اجتماعی ایران، میهن‌دوستی، عبرت‌آموزی از رویدادهای گذشته و زندگی بزرگان، ایجاد نگرش مثبت نسبت به میراث‌های فرهنگی و کمک به ایجاد تقویت هویت ملی، از جمله هدف‌های درس تاریخ است. به دلیل محدودیت ساعات درس تاریخ در برنامه‌های آموزشی مدرسه‌ها، تألیف و انتشار کتاب‌های کمک‌آموزشی، کتاب کار و... در این حوزه ضرورت و اهمیت جدی دارد. هرگونه فعالیتی در این زمینه را باید به فال نیک گرفت. اگرچه در چند سال اخیر شاهد گشوده شدن دریچه‌هایی در این حوزه و چاپ کتاب‌هایی بوده‌ایم، اما کمیت و کیفیت آثار ارسال شده به جشنواره، نشان‌دهنده چند نکته به شرح زیر است:

۱. به ضرورت انتشار کتاب‌های کمک‌آموزشی در حوزه تاریخ توجه چندانی نمی‌شود.
 ۲. نویسندگانی که برای نوجوانان قلم می‌زنند، به تاریخ طولانی و درخشان ایران توجه لازم را ندارند؛ از آثار دریافت شده که حدود ۹۱ عنوان را شامل می‌شود، تنها دو عنوان به جریان‌های تاریخی ایران قبل از دوران معاصر پرداخته بودند.
 ۳. بسیاری از آثار دریافت شده به قصد پشتیبانی از برنامه درسی نگارش نیافته‌اند. این نکته، نشان‌دهنده وجود خلأ مذکور و نیز بی‌خبری نویسندگان و ناشران از هدف‌ها و چند و چون تألیف کتاب‌های درسی تاریخ است.
- در بررسی هیأت داوران، ۱۹ عنوان از کتاب‌های این حوزه به مرحله دوم راه یافتند و در پایان داوران، از این تعداد سه عنوان به‌طور نسبی و در مقایسه با سایر آثار حائز بیش‌ترین امتیاز شدند که البته همگی از نوع کتاب‌های تکمیلی برای دانش‌افزایی دانش‌آموزان بودند. هیأت داوران یک عنوان را نیز شایسته تقدیر دانست.
- در پایان، هیأت داوران لازم می‌داند که موارد زیر را به اطلاع نویسندگان و ناشران محترمی که به فعالیت در این عرصه علاقه‌مندند، برساند:

۱. شایسته است از هدف‌های درس تاریخ مطلع باشند و با برنامه این درس در دوره راهنمایی آشنایی کافی داشته باشند.
۲. در سازماندهی آثار، به استفاده از منابع بصری مناسب توجه لازم را معطوف دارند.

۳. به تاریخ پرفراز و نشیب ایران قبل از دوران معاصر نیز پردازند؛ خواه از حیث تاریخ سیاسی و خواه از جهت فرهنگ و تمدن شکوفای ایرانی - اسلامی و جنبه‌ها و جلوه‌های آن.

۴. در چاپ آثار به کیفیت جلد و صحافی توجه داشته باشند.

حوزه آموزش زبان و ادب فارسی

در نظام آموزشی ما، آموزش زبان فارسی پایه و اساس انواع آموزش‌های دیگر است. بر این اساس، هر اندازه بتوان زبان فارسی را عمیق‌تر، روشمندتر و همراه با احساس مسئولیت بیشتر آموزش داد، آموزش مواد درسی دیگر از جمله ریاضیات، علوم، مطالعات اجتماعی و سایر علوم انسانی موفق‌تر و در شکوفایی ذهن و زبان نسل جوان مؤثرتر خواهد بود.

بی‌تردید دستگاه رسمی تعلیم و تربیت کشور - یعنی وزارت آموزش و پرورش - در تحقق بخشیدن به هدف‌های آموزش زبان فارسی و تسهیل فرایند یاددهی - یادگیری این ماده مهم درسی، عهده‌دار وظیفه‌ای خطیر و همراه با مسئولیت است. در نتیجه با استفاده از اهرم‌هایی که در اختیار دارد، به آموزش و گسترش زبان فارسی اهتمام می‌ورزد و ما تبلور این اهتمام را در برنامه‌های درسی مدرسه‌ها مشاهده می‌کنیم. در کنار این دستگاه عظیم، فرهیختگان جامعه؛ یعنی همه کسانی که به نحوی با حوزه زبان فارسی و آموزش آن ارتباط فعال دارند؛ به‌ویژه معلمان، استادان، ادیبان و مترجمان نیز باید نسبت به این امر احساس مسئولیت کنند و با بهره‌گیری از راهکارهای مناسب و مؤثر، نقش فعال خود را در این زمینه ایفا کنند. تجلی این نقش را می‌توان در انتشار کتاب‌هایی که با عنوان کتاب‌های کمک‌آموزشی انتشار می‌یابند، مشاهده کرد.

وجود کتاب‌های کمک‌آموزشی در حکم یک ماده آموزشی در فرایند یاددهی - یادگیری، اجتناب‌ناپذیر است. بر این اساس، توسعه و ترویج کتاب‌های کمک‌آموزشی نه تنها می‌تواند به رشد علمی دانش‌آموزان منجر شود، بلکه در رشد کتاب‌خوانی در میان آنان نیز تا حدی مؤثر است.

در سال‌های اخیر، بر تعداد کتاب‌های کمک‌آموزشی، در همه رشته‌ها و از جمله رشته زبان فارسی افزوده شده است و اکنون می‌توان انواع و اقسام کتاب‌هایی را که ظاهراً با هدف تسهیل جریان یاددهی - یادگیری زبان فارسی تألیف و منتشر شده‌اند، در اغلب کتاب‌فروشی‌ها مشاهده کرد. البته بعضی از این

کتاب‌ها نیز با اقبال و استقبال دانش‌آموزان روبه‌رو می‌شوند. با این حال، بسیاری از آن‌ها را نمی‌توان کتاب‌هایی مفید و ضروری دانست. بسیاری از این کتاب‌ها به دلیل ارائه آموزش‌های ناقص یا نادرست و نیز غیرلازم و غیرمفید، در برداشتن انواع غلط‌های املایی، انشایی، دستوری و نحوی، بی‌بهره‌بودن از مؤلفه مهم تناسب با ساختار و زبان مخاطب و بالاخره، فقدان لطافت زبانی که شرط لازم هر نوع کتاب مرتبط با زبان فارسی تلقی می‌شود، در چارچوب آثار مثبت قرار نمی‌گیرند و ضرورت نقد جدی آن‌ها احساس می‌شود. بدین لحاظ، برگزاری جشنواره رشد اقدام مثبتی در راه اصلاح وضع موجود است. امیدواریم این جشنواره با تداوم حرکت خویش بتواند، راهکارها و معیارهای روشنی را برای مؤلفان و ناشران کتاب‌های کمک‌آموزشی تدارک ببیند.

با عنایت به آنچه ذکر شد، هیأت داوران گروه زبان و ادب فارسی، کتاب‌های رسیده به دفتر جشنواره را مورد ارزیابی و داوری نهایی قرار داد و براساس تعریف‌های کلی و در عین حال راهگشای دفتر انتشارات کمک‌آموزشی، آن‌ها را در مرحله اول به دو دسته کتاب‌های کمک‌آموزشی و کمک‌درسی تقسیم کرد (منظور از کتاب‌های کمک‌درسی، کتاب‌هایی هستند که محتوای آن‌ها به‌طور مشخص ناظر بر موضوعات مندرج در کتاب‌های درسی فارسی است). هر یک از این دو گروه نیز به دو دسته، برای معلم و کارشناس و دسته دیگر برای دانش‌آموز تقسیم شدند. آن‌گاه در یک تقسیم‌بندی جزئی‌تر، بخشی از کتاب‌های یاد شده در حوزه آموزش خواندن و بخشی دیگر در حوزه آموزش نوشتن قرار گرفتند. کتاب‌های حوزه خواندن برای دانش‌آموز نیز به دو دسته تقسیم شدند: کتاب‌های بازنویسی متون کهن و کتاب‌هایی که به‌طور مستقل تألیف شده‌اند. بدین ترتیب، در مجموع، ۹ دسته کتاب مشمول داوری قرار گرفت. ولی چون در سه دسته، کتابی به جشنواره نرسیده بود، داوری نهایی در مورد شش دسته کتاب دیگر به شرح زیر صورت پذیرفت:

۱. کتاب‌های آموزشی برای معلم در زمینه خواندن

۲. کتاب‌های آموزشی برای معلم در زمینه نوشتن

۳. کتاب‌های آموزشی بازنویسی شده برای دانش‌آموز در زمینه خواندن

۴. کتاب‌های آموزشی تألیفی برای دانش‌آموز در زمینه خواندن

۵. کتاب‌های آموزشی برای دانش‌آموز در زمینه نوشتن

۶. کتاب‌های درسی برای دانش‌آموز در زمینه نوشتن.

از مجموع ۱۱۱ جلد کتاب رسیده به جشنواره، ۷۴ عنوان به دلایل گوناگون، از جمله: خارج بودن از موضوع، ضعیف بودن نثر، تأکید بر جنبه‌های بازاری نشر و... کنار نهاده شدند و ۳۸ عنوان به مرحله دوم راه یافتند. در مرحله دوم، پس از بررسی مجدد و دقیق یکایک کتاب‌ها در مجموع، ۹ کتاب حائز رتبه اول تا سوم شدند یا مورد تقدیر قرار گرفتند.

هیأت داوران گروه زبان و ادب فارسی، ضمن تشکر از کلیه مؤلفان و ناشران محترم که آثار خود را به دفتر جشنواره ارسال کرده‌اند و نیز قدردانی از دفتر انتشارات کمک‌آموزشی که به برگزاری جشنواره همت گمارده است، دیدگاه‌های خود را نسبت به وضعیت کتاب‌های کمک‌آموزشی در حوزه «آموزش زبان فارسی» اعلام می‌کند و انتظار دارد، این دیدگاه‌ها مورد توجه همه عوامل دخیل در فرایند تولید این‌گونه کتاب‌ها، از جمله مؤلفان، ناشران، دانش‌آموزان و اولیای آن‌ها و نیز مسئولان و کارشناسان امور آموزشی قرار گیرد.

* هیأت داوران، انتشار کتاب‌های آموزشی را به خودی خود نقطه قوتی می‌داند که نشانگر تلاش پیگیر مؤلفان و ناشرانی است که با پایداری و بذل سرمایه‌های مادی و معنوی خویش، درصدد انجام خدمتی فرهنگی - آموزشی به جامعه خویش هستند. بی‌تردید، در گستره این آثار، کتاب‌هایی را می‌توان یافت که با دقت علمی، هدف مشخص و انگیزه خدمت، تألیف و منتشر شده‌اند و بسیار مورد استفاده مخاطبان خویش قرار می‌گیرند. با این حال، باید اذعان کرد که شمار این‌گونه آثار نسبت به کل آثار منتشر شده، اندک است و برای پاسخگویی به نیاز واقعی خیل عظیم دانش‌آموزان و معلمان بسنده نیست. بنابراین، بر کل برنامه آموزش زبان فارسی در کشور تأثیر قابل توجهی نمی‌گذارد. در مقابل، بخش عمده این آثار را کتاب‌هایی تشکیل می‌دهند که اغلب یا بازنویسی متون کهن هستند و جنبه کمک‌آموزشی دارند، یا تألیفاتی براساس قالب و محتوای کتاب‌های فارسی دوره راهنمایی‌اند و با عناوینی چون کتاب کار، دفتر تمرین، خودآزمایی، کتاب‌های تست و... عرضه می‌شود.

به لحاظ محتوایی نیز باید به بی‌ارتباط بودن کتاب‌های کمک‌آموزشی با محتوای برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی، نبود خلاقیت و نوآوری در اغلب این آثار، بی‌توجهی به نتایج تحقیقات و عدم به‌کارگیری آن‌ها در کتاب‌های فارسی و... اشاره کرد.

اما سخن پایانی. به اعتقاد ما، همکاران مستمر مسئولان آموزشی کشور با مؤلفان و ناشران نه تنها ضروری است، بلکه می‌تواند به هدایت و اصلاح جریان کتاب‌های کمک‌آموزشی یا کمک‌درسی یاری رساند. در نهایت، نیز فضای مناسبی را به وجود می‌آورد که این مؤلفان به حوزه تألیف کتاب‌های درسی وارد شوند و در این کار بزرگ ملی سهمی گردند. از این رو لازم می‌دانیم که بر تداوم کار جشنواره رشد و جشنواره‌هایی مشابه، به‌ویژه در بعد نظارت و راهنمایی تأکید ورزیم.

حوزه آموزش تعلیم و تربیت دینی

از انتظارات به حق نسل جوان و نوجوان امروز جامعه ما این است که آشنایان معارف اسلامی و نویسندگان عرصه دین و چهره زیبای این مکتب الهی را به آنان بنمایانند و قلب و اندیشه آن‌ها را با آب حیاتبخش حقایق الهی سیراب سازند. خواست فطری آنان این است که محصولات فرهنگی دینی هرچه زیباتر، دلنشین‌تر، عقلانی و عملی‌تر از هر محصول فرهنگی دیگری عرضه شوند تا بدان‌ها دل سپارند و در آن‌ها اندیشه کنند.

پیشگامان تعلیم و تربیت دینی و نویسندگان این عرصه، خصوصاً در قالب ادبیات مذهبی، مجاهدت‌های فراوان کرده و آثار بزرگی آفریده‌اند، اما تا وضع مطلوب راهی طولانی در پیش است. شاید بتوان گفت که فاصله ما تا وضع مطلوب، نسبت به یک دهه پیش افزایش یافته است؛ زیرا نیازهای جدیدی در این دهه پدید آمده که پیش از آن موضوعیت نداشته‌اند.

به همین جهت، مسئولیت سنگینی بر دوش نویسندگان حوزه تعلیم و تربیت دینی قرار می‌گیرد که به انجام رساندن آن، نیازمند مجاهدت مضاعف و تلاش همه‌جانبه است.

نتایج به دست آمده از ارزیابی حدود ۴۵۰ جلد کتاب، بیانگر نقاط مثبت و برجسته از یک‌سو و کاستی‌ها و کمبودهایی از سوی دیگر است. ریشه‌یابی نقاط مثبت و منفی برای برداشتن قدم‌های مؤثر در آینده مفید خواهد بود. لذا هیأت داوران توجه به نکات زیر را ضروری می‌داند:

۱. دوره راهنمایی که نوجوانان حدود ۱۲ تا ۱۶ سال را پوشش می‌دهد، دارای ویژگی‌هایی است که آن را از دوره‌های ابتدایی و متوسطه متمایز می‌سازد. توجه به ویژگی‌های این دوره، از قبیل توانایی‌های ذهنی

و فکری، میزان تفکر انتزاعی و عقلانی، نیازهای شخصیتی، هویت‌یابی، نوع سؤال‌ها و دغدغه‌های دانش‌آموزان برای تولید یک اثر آموزشی، ضروری است. نوجوان در این سن مایل است، روند منطقی وقایع و جریان‌ها را بداند، ارتباط آن‌ها را کشف کند و خود را به عنوان یک «فرد» مطرح سازد. او در این دوره، طرح سؤال‌های منطقی از دین را آغاز می‌کند و می‌خواهد برای هر یک از آن‌ها پاسخ قانع‌کننده‌ای دریافت کند. در عین حال، این دوره آغاز پیوندهای عاطفی او با همسالان است. از مشکلات عمده در حوزه تعلیم و تربیت دینی، کمبود کتاب‌هایی متناسب با مخاطبان این دوره است. اگر به موضوعات اساسی دین مانند توحید، نبوت، معاد، امامت و ولایت، قرآن‌شناسی، اخلاق، نماز، روزه، حج و سیره پیامبر و ائمه اطهار توجه کنیم، کتابی مناسب و درخور این سنین نمی‌یابیم؛ جز در زمینه سیره که آن هم کم‌تر با نوآوری همراه است. مراکز آموزشی و تربیتی خارج از آموزش و پرورش مانند مسجدها، انجمن‌ها، هیأت‌ها، جلسه‌های علمی - مذهبی و فرهنگسراها به کتاب‌هایی با ویژگی‌های آموزشی نیاز دارند و کم‌تر بدان دست می‌یابند. کیفیت بیان و نثر آثار رسیده و سطح علمی آن‌ها عمدتاً یا کودکانه است یا متناسب با مخاطب بزرگسال.

۲. کتاب‌های حوزه ادبیات مذهبی با کتاب‌های تعلیمی و تربیتی متفاوتند. همان‌گونه که ویژگی‌های تخصصی نویسندگان آن‌ها نیز مختلف است و این تفاوت، شاخصه مهمی در ارزیابی کتاب‌های حوزه تعلیم و تربیت دینی بوده است. اگر از میان حدود ۵۰۰ جلد کتاب، تعداد اندکی از کتاب‌ها مقامی کسب کرده‌اند، این امر ناشی از کم‌مایگی این آثار نبوده، بلکه برخی از این کتاب‌ها به لحاظ معیارهای ادبیات مذهبی از ارزشمندترین آثار محسوب می‌شوند و یک کتاب آموزشی تمام عیار تلقی نمی‌گردند. قابل تأمل است که آموزش مفاهیم دینی می‌تواند با استفاده از شیوه‌ها و قالب‌های ادبی صورت گیرد و در بسیاری از موارد هم این کاربرد ضروری است. اما باید توجه کنیم که شیوه‌های مختلف ادبی به آموزش کمک می‌کنند و این تمام کار نیست. موارد زیر وجه تمایز حوزه ادبیات مذهبی و تعلیم و تربیت را مشخص می‌سازند:

الف) نویسنده کتاب آموزشی، قبل از تألیف، «هدف آموزشی» خود را مشخص می‌کند و این هدف را همچون روحی در سراسر اثر ساری و جاری می‌سازد. او عناصر گوناگون یک مفهوم را چنان می‌پرورد و اجزا را چنان در کنار هم می‌چیند که مخاطب و یادگیرنده به خوبی بتواند آن را درک کند و به هدف

موردنظر مؤلف برسد. در عین حال که ممکن است در اثر آموزشی خود از شعر، داستان، گفت‌وگو و مانند آن بهره گرفته باشد.

ب) هنگامی که در اثری تعلیمی از شیوه‌های ادبی استفاده می‌شود، در واقع، شیوه‌ها قالب‌هایی هستند که مفهوم و محتوا را بهتر و سریع‌تر به یادگیرنده می‌رسانند. این قالب‌ها راه و روش رسیدن به هدفند و از توابع کار مؤلف تلقی می‌شوند. اما در یک اثر ادبی، هدف مؤلف خلق اثر ادبی است و استفاده از مفاهیم، به تبع آن اثر موضوعیت می‌یابند. در نتیجه، گرچه هر اثر ادبی فواید آموزشی هم دارد، اما فواید آموزشی در خلق آن نقش محوری ندارند.

پ) هر اثر آموزشی، مهارت‌های یادگیری را به کار می‌گیرد و تقویت می‌کند. تجزیه و تحلیل، تعمیم، جمع‌آوری اطلاعات و دسته‌بندی آن‌ها، مقایسه‌کردن، مشاهده عینی و تحقیق، مهارت‌هایی هستند که مؤلف اثر آموزشی به مدد آن‌ها به هدف خود می‌رسد. این مهارت‌ها را نیز می‌توان در قالب آثار ادبی و هنری آموزش داد. اگر یک متن آموزشی بتواند این دو جنبه را با یکدیگر تلفیق کند، امکان جذب همزمان اندیشه‌ها و عواطف را فراهم می‌آورد.

۳. بخش عمده کتاب‌های رسیده، به داستان‌هایی پیرامون سیره معصومین (ع) و بزرگان مربوط می‌شود. شیوه پرداخت اکثر این آثار یکسان است و اغلب نوعی بازنویسی ساده از سیره محسوب می‌شوند. لذا از نظر مخاطب جذابیت کافی ندارند. ظهور ایده‌های جدید با زاویه دیدهای متنوع و همچنین، خلق آثاری با تحرک بیش‌تر و ایجاد هیجان کافی که نوجوان را به خود جذب کند، در این حوزه ضروری است.

۴. «قرآن کریم»، کتاب زندگی ما انسان‌هاست؛ کتابی که با فطرت آدمی هماهنگ است و هرکس بدان دل سپارد، در طریق هدایت قرار می‌گیرد. جذابیت‌های قرآن کریم به گونه‌ای است که انگیزه‌های لازم را در هر مخاطبی با هر سنی ایجاد می‌کند، از وظایف اصلی نویسندگان کتاب‌های حوزه تعلیم و تربیت دینی است که با تألیف کتاب‌های آموزشی مناسب، راه ارتباط نوجوان را با این کتاب آسمانی هموار سازند. آشنایی با مفاهیم قرآن کریم و آموختن شیوه‌های تدبیر، از ضرورت‌های مهم دوره نوجوانی و جوانی است. باید کاری کرد که نوجوان و جوان بتواند، مستقیماً به کتاب هدایت مراجعه کند، قلب خود را از نورانیت آن سرشار سازد و توشه راه زندگی روزانه را از آن برگیرد. در این زمینه کارهای اندکی انجام شده است،

اما با توجه به اهمیت موضوع و عظمت قرآن کریم، لازم است کارهایی شایسته و در خور این حوزه صورت پذیرد.

۵. در کتاب‌های مربوط به این دوره، کمبود اصلی در زمینه موضوعات اعتقادی، اخلاقی و اجتماعی است. دانش‌آموز دوره راهنمایی از خداوند، خلقت خود و جهان، پیامبری، فلسفه احکامی، مانند حج و نماز و روزه می‌پرسد و با دانش مختصری که از علوم کسب کرده است، برای درک موضوعات دینی تلاش می‌کند. لذا تألیف آثاری در زمینه‌های یاد شده با ویژگی‌های یک اثر آموزشی، می‌تواند جبران‌کننده این کمبودها باشد.

۶. «خلاقیت» و «نوآوری» و آفرینش آثاری متنوع که از زاویه‌های متفاوت به یک موضوع بنگرند - خصوصاً در سیره و اخلاق - زمینه‌ساز تحرکی جدید در آثار مذهبی خواهد بود. چنین به نظر می‌رسد که از میزان خلاقیت و نوآوری در این زمینه‌ها کاسته شده است و کتاب‌های تألیفی بسیار شبیه به یک‌دیگرند.

۷. کیفیت ظاهری کتاب‌های حوزه تعلیم و تربیت دینی نیز جهش و تحولی دیگر را ضروری می‌سازد. زمانی این‌گونه کتاب‌ها با نازل‌ترین کیفیت به جامعه عرضه می‌شدند، اما با ظهور بعضی مراکز نشر که احساس مسئولیت دینی می‌کنند، کیفیت کتاب‌های این حوزه تا حدودی بهبود یافت. اکنون نیز زمان تحولی دیگر در این زمینه فرا رسیده است تا این کتاب‌ها از نظر ظاهری نیز بتوانند، با کتاب‌های دیگر رقابت کنند و انگیزه مخاطبان هم برای مطالعه آنها بیش‌تر شود.

۸. اکنون که برنامه‌ریزان و معلمان به روش‌های فعال یادگیری توجه می‌کنند و دانش‌آموزان را به مطالعه و تحقیق تشویق می‌نمایند، تولید کتاب‌های مرجع برای دوره راهنمایی ضروری است. تولید این‌گونه کتاب‌ها نیازمند سرمایه‌گذاری بیش‌تر و استفاده از نویسندگان متخصص است. به امید آن‌که ناشران محترم به این امر مهم اهتمام ورزند و آثار ارزشمندی تولید کنند.

۹. یکی از ابزار و عوامل ارتقای آموزش، کتاب‌های ویژه دبیران است که دانش آنان را روزآمد می‌کند و مهارت‌های نوین تدریس را به آن‌ها منتقل می‌سازد. در این زمینه نیز کار چندانی انجام نشده است.

حوزه آموزش علوم اجتماعی

دوره راهنمایی، دوره نوجوانی و مرحله گذار از کودکی به نوجوانی است. تعلیمات اجتماعی در این دوره به دنبال آموزش مهارت‌های اجتماعی، جامعه‌پذیر کردن نوجوانان و تربیت آن‌ها به عنوان شهروندانی مسئول در زندگی در یک جامعه اسلامی است.

توجه به نیازها و مسائل نوجوانان در دوره راهنمایی اهمیت ویژه‌ای دارد. بدان جهت، تدوین کتاب‌های آموزشی به منظور بسط هدف‌های آموزش تعلیمات اجتماعی برای این دوره بسیار ضروری به نظر می‌رسد. گروه داوران کتاب‌های آموزشی تعلیمات اجتماعی در بررسی‌های خود به این نتیجه رسید که وضعیت فعلی کتاب‌های کمک آموزشی - اعم از تألیف و ترجمه - و کمک‌درسی توجه بیش‌تر ناشران و مؤلفان را می‌طلبد. توصیه‌ها و پیشنهادهای زیر به منظور ارتقای کیفی این کتب به همکاران و نویسندگان محترم ارائه می‌شود:

۱. کتب آموزشی در حوزه تعلیمات اجتماعی باید زمینه رشد مهارت‌های اجتماعی و تفکر را در دانش‌آموزان فراهم کنند.
۲. در تألیف این‌گونه کتاب‌ها، جنبه‌های علمی باید بر جنبه‌های تفننی غلبه داشته باشد.
۳. در کتاب‌های کمک‌درسی، لازم است اصول علمی در طراحی آزمون‌ها رعایت شود. برای مثال، در بعضی کتاب‌های موجود، آزمون‌های چندگزینه‌ای دو پاسخ قابل قبول دارند.
۴. به دلیل ضرورت هماهنگی بین کتاب‌های آموزشی و درسی و نیز تغییرات برنامه‌های جدید، مؤلفان و ناشران باید از تحولات برنامه‌ها مطلع باشند. در نتیجه عدم آگاهی از تحولات برنامه یا راهنماهای نوین برنامه‌های درسی، کتاب‌های تألیفی در مسیر برنامه‌های جدید قرار نخواهند گرفت و از سرمایه‌گذاری‌ها نیز نتیجه موردنظر عاید نخواهد شد.
۵. کتاب‌های تألیف شده باید متناسب با رشد ذهنی دانش‌آموزان دوره راهنمایی باشند.
۶. کتاب‌های آموزشی باید با مفاهیم کلیدی و محتوای برنامه‌های درسی تعلیمات اجتماعی در دوره راهنمایی مرتبط باشند.

۷. در ترجمه کتاب‌های آموزشی، به مسائل فرهنگی توجه شود و در مواردی که مطالب با ارزش‌های فرهنگی و دینی کشور ما مغایرت دارد، از متن‌ها و تصویرهای جایگزین استفاده شود.
۸. از طریق کتاب‌های کمک‌آموزشی ارزش‌هایی مانند برخورد‌های مناسب با دیگران، صبر، گذشت، محبت، احترام به بزرگسالان، احترام به حقوق انسان، کار و تلاش و دیگر مهارت‌های اجتماعی تقویت شود.
۹. بهره‌گیری از داستان‌های کوتاه به منظور بسط هدف‌ها و مفاهیم علوم اجتماعی مورد توجه مؤلفان قرار گیرد.
۱۰. در فعالیت‌های پیش‌بینی شده در کتاب‌های کمک‌درسی به فعالیت‌های فردی و گروهی توجه شود.
۱۱. به منظور بسط مفاهیم دشوار علوم اجتماعی از زیرنویس و توضیحات اضافی استفاده شود.
۱۲. توجه به افزایش کیفیت کتاب‌های تألیفی به لحاظ محتوا و شکل ظاهری، مدنظر ناشران محترم قرار گیرد.
۱۳. تألیف کتاب‌های مرجع در زمینه آموزش مهارت‌های اجتماعی و تربیت اجتماعی برای معلمان از جمله مواردی است که توجه خاص ناشران و نویسندگان ارجمند را می‌طلبد.
۱۴. کتاب‌های کمک‌درسی اغلب شبیه یکدیگرند و نوآوری و تنوع در آن‌ها کم‌تر به چشم می‌خورد. تدوین این نوع کتاب‌های مشابه، چیزی جز هدر دادن ثروت ملی و نیروی انسانی نیست.
۱۵. شمار کتاب‌های تألیفی در حوزه تعلیمات اجتماعی در مقایسه با کتاب‌های ترجمه شده بسیار کم‌تر است و جا دارد که ناشران و مؤلفان به این حوزه عنایت بیشتری داشته باشند.
۱۶. تألیف کتاب‌هایی در زمینه روش آموزش مهارت‌ها و مفاهیم اجتماعی برای معلمان از جمله توصیه‌های گروه داوران به مؤلفان است. در پایان، گروه داوران وظیفه خود می‌داند که از همه ناشران و مؤلفانی که در حوزه تعلیمات اجتماعی و آموزش مهارت‌های اجتماعی و شهروندی تلاش می‌کنند، قدردانی کند.

حوزه آموزش جغرافیا

شناخت جهانی که در آن زندگی می‌کنیم، یکی از مسئولیت‌های عمده ما ساکنان کره زمین است و این شناخت باید با احساس تعهد نسبت به محیط زندگی و تلاش برای بهره‌برداری عاقلانه از آن همراه شود. هیأت داوران کتاب‌های آموزشی حوزه جغرافیا با عنایت به دایره وسیع موضوعات جغرافیایی که در مقیاس‌های متفاوت از محلی تا کشوری و از منطقه‌ای تا جهانی - قرار می‌گیرند، به داوری کتاب‌های ارجاع شده به این حوزه پرداخت.

تعداد کتاب‌های شرکت کننده در حوزه جغرافیا، از تعداد مورد انتظار هیأت داوران کم‌تر بود و این امر نشانگر تلاش اندک ناشران، مترجمان و مؤلفان محترم در این حوزه است و بر نیاز به یک حرکت وسیع و فراگیر در حوزه یاد شده تأکید می‌ورزد.

از ویژگی‌های جالب توجه کتاب‌های این حوزه، تعداد اندک کتاب‌های تألیفی و غلبه ترجمه بر تألیف است؛ به طوری که از ۳۱ کتاب ارجاع شده به داوران این حوزه، فقط ۸ مورد تألیفی و بقیه ترجمه شده بوده‌اند. کتاب‌های تألیفی نیز فقط در قلمرو کتاب‌های کار و تمرین دانش‌آموز بوده است و در سایر قلمروهای حوزه آموزش جغرافیا، خلأ واقعی تألیف به چشم می‌خورد. هیأت داوران این حوزه امیدوار است ناشران، مؤلفان و مترجمان محترم با توجه به نیاز مخاطبان به شناخت کشور و جهانی که در آن زندگی می‌کنند، به عرضه کتاب‌های ارزشمند آموزشی درباره ایران (وطن دانش‌آموز و مخاطب) و جهان (دنیايي که مخاطبان در آن زندگی می‌کنند) بپردازند و به غنای کتب این حوزه در بازار نشر کتاب‌های آموزشی بیفزایند.

هیأت داوران کتاب‌های آموزشی در حوزه جغرافیا، توصیه‌های خود را به ناشران، مؤلفان و مترجمان ارجمند و دیگر دست‌اندرکاران نشر این کتب تقدیم می‌کند و امیدوار است، در این زمینه‌ها گام‌های ارزشمندی برداشته شود.

۱. در زمینه دانش‌افزایی معلمان - چه در علوم محض (جغرافیا) و چه در علوم تربیتی (آموزش جغرافیا) - کمبود شدید کتاب به چشم می‌خورد. از آن‌جا که گسترش و تقویت دانش و مهارت معلمان

به‌طور مستمر، امری ضروری است، باید با نشر کتاب‌هایی در این زمینه‌ها، به نیازهای حرفه‌ای معلمان و دبیران ارجمند در عرصه آموزش جغرافیا پاسخ داده شود.

۲. در زمینه وسیعی چون «جغرافیای ایران» که با کتاب جغرافیای سال اول دوره راهنمایی نیز مرتبط است، هیچ‌گونه کتاب آموزشی برای ارزشیابی به داوران ارجاع نشد. با توجه به تنوع طبیعی، فرهنگی و اجتماعی کشور ایران و وجود پدیده‌های شگفت‌انگیز و روش‌های متفاوت زندگی در نواحی جغرافیایی کشور، لازم است در این زمینه‌ها نیز کتاب‌های آموزشی تألیف و به مخاطبان عرضه شوند.

۳. به غیر از کتاب‌های کمک درسی (کار و فعالیت)، بیش‌تر کتاب‌ها با هدف دانش‌افزایی و گسترش سواد علمی مخاطبان تهیه شده‌اند و در محتوای آن‌ها به پرورش مهارت‌های جغرافیایی توجه نشده است.

۴. در اکثر کتاب‌های ترجمه شده، غلبه با مطالبی درباره پدیده‌های طبیعی نظیر آتشفشان، زلزله و مسائل جغرافیایی ریاضی و کرات منظومه شمسی است. در صورتی که به مسائل جغرافیای انسانی، شناخت ویژگی‌ها و پدیده‌های سایر کشورها و مواردی چون جمعیت، شهرها، روستاها و انواع معیشت‌ها پرداخته نشده و جای کتاب‌هایی (حتی آثار ترجمه شده) در این زمینه‌ها خالی است.

۵. بخش عمده‌ای از کتاب‌های ارجاع شده به هیأت داوران در حوزه جغرافیای جشنواره، از نظر زبان، حجم و محتوا با سن مخاطبان انطباق چندانی ندارد و به نظر می‌رسد که در این زمینه در دوره راهنمایی تحصیلی با خلأ کتاب‌های متناسب روبه‌رو هستیم.

۶. کتاب‌های کار و فعالیت که در سال‌های اخیر با توجه به رویکردهای فعال در آموزش جغرافیا، تألیف شده‌اند عمدتاً به کپی‌برداری از نقشه‌ها، فعالیت‌ها و تمرین‌های کتاب‌های درسی و کتاب‌های معلم پرداخته‌اند و فقدان مؤلفه‌هایی چون خلاقیت، رویارویی مخاطبان با موقعیت‌های پرسش برانگیز، طراحی و ساخت وسایل یادگیری و دیگر فعالیت‌هایی که کتاب درسی برعهده دانش‌آموزان گذاشته‌اند، در این آثار به شدت مشاهده می‌شود. هیأت داوران امیدوار است، کتاب‌های کار و فعالیت که در آینده منتشر خواهند شد، بیش از هر چیز نشانگر خلاقیت‌های مؤلفان باشند، نه کپی‌برداری و تقلید صرف.

۷. از آن‌جا که کتاب‌های کم حجم و در عین حال، دارای محتوای جذاب و جالب، بیش‌تر مورد استقبال مخاطبان سنین دوره راهنمایی قرار می‌گیرد، پیشنهاد می‌شود در زمینه‌های مورد نیاز، کتاب‌هایی به

صورت مجموعه تدوین و تألیف شوند. البته این مجموعه‌ها به یک طرح کلی و چارچوب از پیش تعیین شده و مدون نیازمندند و ناشران محترم می‌توانند در این زمینه حرکت‌های ارزشمندی را آغاز کنند.

۸. هیأت داوران حوزه جغرافیای جشنواره کتاب‌های آموزشی، تأسف خود را از عدم عرضه کتاب در سه قلمرو: کتاب‌های تمرین به منظور تثبیت، تقویت و آموزش جبرانی برای یادگیری دانش‌آموزان، کتاب‌های سنجش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در درس جغرافیا و کتاب‌های فعالیت‌محور در چارچوب هدف‌های برنامه درسی جغرافیا که می‌توانند معلمان و دانش‌آموزان را در تدریس و یادگیری درس جغرافیا به شکل مؤثری یاری دهند، ابراز می‌دارد و از ناشران محترم می‌خواهد که با انتشار کتاب‌های ارزشمند در زمینه‌های یاد شده، خلأ چشمگیر موجود را پر کنند.

۹. دانش جغرافیا با اسامی مکان‌ها، اصطلاحات جغرافیایی و پدیده‌هایی سروکار دارد که احاطه بر آن‌ها نیازمند داشتن اطلاعات وسیع در این موارد است. به ناشران محترم توصیه می‌شود، در انتشار کتاب‌های مربوط به این حوزه حساسیت نشان دهند و ترجمه‌های انجام شده را به ویراستاران علمی قوی و آشنا با مسائل جغرافیایی بسپارند.

حوزه آموزش زبان عربی

آموزش زبان عربی به عنوان زبان قرآن و معارف اسلامی و کلید دستیابی به میراث مکتوب برای ما مسلمانان و با توجه به آمیختگی با زبان فارسی برای ما ایرانیان اهمیت به سزایی دارد.

در طول بیست سال گذشته، آموزش و پرورش با همفکری استادان زبان عربی از یک سو و بهره گیری از آرا و نظریات صاحب نظران و تجربه چندین ساله دبیران توانسته است، گام های بلند و مؤثری در راه آموزش این زبان بردارد.

برای رسیدن به هدف های مورد نظر در آموزش زبان عربی - که همانا افزایش قدرت مخاطب در درک و فهم متون دینی و فرهنگ اسلامی است - و به منظور تحقق رهنمودهای مقام معظم رهبری - که تعالی بخشیدن به جایگاه و منزلت این زبان است - باید با ارائه راهکارهای مناسب و علمی، زمینه آموزش درست و آسان این زبان را فراهم سازیم و غبار سنگینی را که طی سالیان دراز بر چهره آن نشسته است، بزدایم. برای عینیت بخشیدن به این امر، آنچه باید در دستور کار اصحاب قلم و نشر قرار گیرد، استفاده از شیوه هایی است که با تسهیل امر یادگیری برای این زبان جذابیت هایی می آفرینند و رغبت و انگیزش آموختن آن را در دل مخاطبان ایجاد می کنند.

این امر زمانی جامه عمل می پوشد که اصحاب قلم و صاحبان ذوق و هنر و در رأس همه آنها، ناشران و تولیدکنندگان کتاب های درسی و کمک درسی بکوشند، با تولید کتاب های آموزشی یاریگر مخاطبان در درک بهتر مطالب درسی باشند و راه را برای گسترش و فراگیر شدن زبان عربی هموار کنند.

شایسته است که ناشران کتاب های زبان آموزی عربی به رفع کاستی های بی شماری بپردازند که اکنون این حوزه درسی به آنها مبتلاست و به جای نگاه یکسویه به کتاب های «حل المسائل»، «آزمون»، «تمرین» و... به محورهای اساسی در آموزش این زبان توجه کنند.

بدون تردید، آنها با رفع این کاستی ها و پاسخگویی به نیازهای جدید، علاوه بر انجام مسئولیت خطیر فرهنگ سازی و اشاعه فرهنگ اصیل می توانند، به دغدغه های فکری و مشکلات مادی خود نیز پاسخ مناسبی بدهند.

امروزه مقوله‌هایی همچون «تقویت فهم و درک متون»، «پرورش توانایی ترجمه و تعریب»، «تقویت متن خوانی»، توجه به محاوره و گفت‌وگو به عنوان یکی از مهارت‌های زبان‌آموزی، «بالا بردن قدرت نگارش»، «ارائه کاربردی قواعد دستوری با رویکردی نو و شیوه‌ای تازه»، از جمله اموری هستند که این حوزه درسی سخت به آن‌ها نیاز دارد.

اشاعه فرهنگ استفاده از ابزارهای کمک‌آموزشی، از قبیل لوحه‌های آموزشی، نوارهای ویدیویی و صوتی، سی‌دی‌های آموزشی و... می‌تواند افق‌های جدیدی را فراروی علاقه‌مندان و تشنگان یادگیری این زبان بگشاید.

متأسفانه بازار نشر نتوانسته است پاسخگوی نیازهای واقعی علاقه‌مندان به زبان عربی باشد. نگاهی گذرا به کارنامه ناشران در دو دهه گذشته ما را از ارائه هرگونه دلیل و مدرکی بی‌نیاز می‌کند. با نگاهی به وضع موجود کتاب‌های کمک‌درسی و کمک‌آموزشی عربی در خواهیم یافت که کارهای انجام شده به هیچ‌وجه با نیازهای گوناگون این عرصه همخوانی ندارد. در بخش کتاب‌های کمک‌آموزشی که تعداد آن‌ها از انگشتان دست تجاوز نمی‌کند، اساساً کتابی متناسب با سطح علمی این گروه سنی منتشر نشده است و دریغ از یک کتاب که به منظور فراگیری این زبان یا تسهیل در امر آموزش زبان عربی تألیف شده باشد! کتاب‌های کمک‌درسی نیز نتوانسته‌اند نقش مؤثری در آموزش زبان عربی ایفا کنند. کتاب‌های یاد شده نه تنها در علاقه‌مند کردن مخاطبان به یادگیری زبان عربی موفق نبوده‌اند، بلکه با حل تمرین‌های کتاب و ترجمه متن‌ها، عملاً راه را بر هرگونه خلاقیت، ابتکار و نوآوری دانش‌آموزان بسته و درست برخلاف هدف‌های آموزشی گام برداشته‌اند.

اگر رسالت آموزش و پرورش را فراهم آوردن زمینه‌های مناسب برای ایجاد خلاقیت و افزایش مهارت‌های مختلف علمی در مخاطبان بدانیم، کتاب‌های موجود نه تنها چنین فضایی را ایجاد نمی‌کنند، بلکه فرصت اندیشیدن را هم از نوجوانان و جوانان می‌گیرند.

با این توصیف، هیأت داوران به آینده چشم دوخته و امیدوار است که ناشران محترم با به‌کار بستن توصیه‌ها بتوانند در جهت تحقق هدف‌های ترسیم شده گام بردارند و حرکتی را که با نگرش نو و بهره‌گیری از روش‌های جدید برای تعلیم زبان قرآن آغاز شده است، استمرار بخشند.

حوزه آموزش تربیت بدنی

تربیت بدنی را فرایندی آموزشی - تربیتی تعریف کرده‌اند که هدف آن تندرستی، رشد انسان و ارتقای مهارت‌ها از طریق فعالیت‌های جسمانی است. رشد، توسعه و پایداری این فرایند در جامعه و نظام تعلیم و تربیت کشور مستلزم برخورداری از عواملی است که این حوزه علمی را حفظ می‌کند و به نسل آینده انتقال می‌دهد. مواد آموزشی و کمک‌آموزشی از قبیل فیلم، عکس، کتاب، مجله و... از جمله عناصری هستند که نقش رسانه‌ای خود را به بهترین شکل ایفا می‌کنند و وسایل مناسبی برای حفظ و انتقال دانش محسوب می‌شوند. در نظام‌های آموزشی با توجه به شرایط جوامع، کتاب بیش‌ترین کارایی را دارد یا دست کم یکی از عناصر اصلی و مشترک درسی و کمک‌درسی است. چاپ میلیون‌ها جلد کتاب با موضوعات مختلف در سراسر دنیا مؤید این مدعاست.

متأسفانه درس تربیت بدنی به رغم سابقه هفتاد ساله در برنامه درسی مدرسه‌های کشورمان، چندان مورد توجه قرار نگرفته است. تنها تعداد انگشت‌شماری از ناشران و برخی از سازمان‌ها، نهادها و مؤسسات آموزشی به دلیل نوع فعالیتشان، به چاپ و انتشار کتاب در حوزه تربیت بدنی و ورزش دست زده‌اند که البته شمار این کتاب‌ها در مقابل میزان تقاضا بسیار کم است.

متأسفانه اغلب آثار تألیفی در این زمینه معمولاً نارسا، مخدوش، بدون ذکر مأخذ و شبیه گزارش هستند. «ترجمه» در حوزه تربیت بدنی و ورزش همانند سایر زمینه‌های علمی در چند دهه اخیر رشد بیش‌تری داشته است. به هر صورت، افزایش سطح آگاهی‌ها و توسعه فعالیت‌های ورزشی، توجه بیش‌تر برنامه‌ریزان درسی را به این مقوله می‌طلبد و ضرورت تهیه و انتشار آثار مکتوب را توجیه می‌کند.

خوشبختانه برگزاری جشنواره اول و به دنبال آن جشنواره دوم فرصت مناسبی را برای حوزه درسی تربیت بدنی پیش آورد تا آگاهی لازم را ایجاد کند که این حوزه نیز جزو مواد درسی است و همانند سایر حوزه‌ها، به توجه و سرمایه‌گذاری همه‌جانبه نیاز دارد. در جشنواره امسال، با توجه به این‌که بخش تربیت بدنی برای اولین بار مطرح شده است، دست‌اندرکاران امور تألیف، ترجمه و نشر کتاب‌های این حوزه آمادگی کافی نداشتند و به همین دلیل، تنها ۲۵ عنوان کتاب به دبیرخانه جشنواره رسید. گروه داوری کتاب‌های تربیت بدنی به دلیل محدود بودن تعداد کتاب‌ها و تعدد موضوعی آن‌ها و مهیا نبودن شرایط

رقابت، بحث و بررسی جشنواره‌ای را منتفی دانست. از آنجا که تاکنون ملاک‌های موضوعی موردنظر حوزه درس تربیت‌بدنی، برای ناشران و علاقه‌مندان به سرمایه‌گذاری در این حوزه روشن نبوده است، هیأت داوران با تأکید بر عنایت ویژه به آثار تألیفی، کاربردی و متناسب با فرهنگ جامعه اسلامی ما هدف‌ها، موضوعات و مخاطبان مورد توجه در برنامه درسی تربیت‌بدنی را به شرح زیر اعلام می‌کند:

۱. اهداف

الف) ایجاد زمینه برای رشد معنوی انسان

ب) آشنا کردن دانش‌آموزان با ارزش‌های فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی ورزش به منظور تحکیم روابط

انسانی

پ) آشنا کردن دانش‌آموزان با پایه‌های دینی، فلسفی، تاریخی و علمی تربیت‌بدنی و ورزش

ت) افزایش اطلاعات علمی و عمومی معلمان، دانش‌آموزان و آحاد جامعه در زمینه تربیت‌بدنی و

ورزش

ث) آشنا کردن دانش‌آموزان با مهارت‌های پایه و ورزشی متناسب با سن آن‌ها

ج) ایجاد عادت‌های بهداشتی و ورزشی مطلوب و آموزش نکات ایمنی در اجرای بازی‌ها و ورزش‌ها

چ) آشنا کردن دانش‌آموزان و معلمان با انواع بازی‌ها (بازی‌های بومی - محلی، پیش‌دبستانی، دبستانی

و...)

ح) ارائه روش‌های جدید و مناسب آموزش درس تربیت‌بدنی برای معلمان

خ) ارائه آموزش‌های لازم درخصوص توسعه و گسترش برنامه‌های آمادگی جسمانی و شیوه‌های

تمرینی

د) تهیه کتاب‌های مرجع در حوزه تربیت‌بدنی و ورزش برای معلمان و دانش‌آموزان

ذ) آموزش مقررات و قوانین رشته‌های مختلف ورزشی

ر) آشنا کردن دانش‌آموزان و معلمان با وضعیت‌های درست بدنی و تمرین‌های مناسب برای تقویت و

رفع نواقص جسمانی

ز) ایجاد عرصه تألیف برای دبیران و معلمان مستعد و علاقه‌مند.

۲. عناوین و موضوعات

- الف) تربیت‌بدنی و ورزش از دیدگاه اسلام
- ب) رشته‌های ورزشی آموزشگاهی
- ج) فعالیت بدنی و تندرستی
- ت) مهارت‌های بنیادی و پایه
- ث) بازی‌های بومی - محلی، پیش‌دبستانی، دبستانی و اوقات فراغت
- ج) جنبش المپیک
- چ) ورزش و دارو
- ح) آموزش ساخت، نگهداری و تعمیر وسایل ورزشی
- خ) آمادگی جسمانی
- د) روش‌های تدریس و تمرین تربیت‌بدنی و ورزش
- ذ) وضعیت‌های درست بدنی و حرکات اصلاحی
- ر) مقررات و قوانین رشته‌های مختلف ورزشی
- ز) روش‌های تحقیق و پژوهش در تربیت‌بدنی و ورزش
- س) رشد و یادگیری حرکتی
- ش) مدیریت و رهبری در تربیت‌بدنی و ورزش
- ص) اصول و موازین ساخت و طراحی اماکن و فضاهای ورزشی مخصوص دانش‌آموزان
- ض) تربیت‌بدنی و ورزش مدارس سایر کشورها (مطالعات تطبیقی)
- ط) کتاب‌های مرجع تربیت‌بدنی و ورزش
- ظ) تربیت‌بدنی و ورزش دانش‌آموزان معلول
- ع) تربیت‌بدنی و ورزش دانش‌آموزان استثنایی
- غ) فلسفه تربیت‌بدنی و ورزش
- ف) جامعه‌شناسی و ورزش

- ق) تاریخ تربیت بدنی
- ک) فیزیولوژی ورزش
- گ) بیومکانیک ورزشی
- ل) روان‌شناسی ورزش
- م) حرکت‌شناسی
- ن) برنامه‌ریزی درس تربیت بدنی.

۳. مخاطبان

مخاطبان کتاب‌های این حوزه، معلمان، دانشجویان، دانش‌آموزان دوره‌های مختلف تحصیلی، کارشناسان و خانواده‌ها هستند. در کتاب‌های مربوط به دانش‌آموزان، توجه به ویژگی‌های سنی و روانی و علاقه‌ها و همچنین عواملی که مخاطبان را به مطالعه کتاب تشویق کند، از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. امید است که هدف‌ها و ملاک‌های موضوعی مطرح شده، دستمایه فعالیت مؤلفان و ناشران کتاب‌های تربیت بدنی و ورزش قرار گیرد و در جشنواره‌های آینده شاهد حضور فعال آنان باشیم. در عین حال، گامی نیز در جهت گسترش این حوزه به منزله یک حوزه مهم آموزشی و تربیتی برداشته باشیم.

حوزه آموزش هنر

آموزش و پرورش از مؤثرترین نهادهای دخیل در آموزش هنر و فعالیت‌های هنری در جامعه است. به همین دلیل و با توجه به اهمیت آموزش هنر و نقش آن در پرورش شخصیت و استعدادهاى دانش‌آموزان، در صورتی که ساعات درس هنر در مدرسه افزایش یابد، کمیت و کیفیت کتاب‌های آموزش هنر نیز بهبود خواهد یافت.

در این‌جا از عموم ناشران و مؤلفان کشور دعوت می‌کنیم، با تألیف و تولید آثاری در جهت آموزش هنرهای علمی و بومی، نوجوانان ما را با فرهنگ و هنر اصیل کشور خویش آشنا سازند. همچنین، از آنان انتظار داریم که در انتخاب کتاب‌های خارجی هنری برای ترجمه به فارسی، دقت و توجه کافی داشته باشند تا این‌گونه کتاب‌ها، به جای ایجاد بحران هویت و زدودن فرهنگ ملی، موجبات ارتقا و بروز خلاقیت و گسترش افق دید نوجوانان ما را فراهم آورند.

در شرایط حاضر، اقدام بعضی از نهادها برای احیای آموزش هنر، تهیه و تألیف کتاب‌های مربوط به این حوزه و متناسب با نیاز روز، مغتنم و مایه امیدواری است؛ بنابراین هیأت داوران از کسانی که به هر نحوی در اعتلای آموزش هنر دستی دارند و نیز از دست‌اندرکاران جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، به دلیل تلاش در جهت تشویق و هدایت ناشران و مؤلفان و تعیین ضوابط و شرایط برای کتاب‌های آموزشی، قدردانی می‌کند.

امید است که مدیران و کارگزاران امر آموزش و نشر متون آموزش هنر با درایت و توجه بیش‌تر، زمینه را برای ارتقای آموزش، ایجاد مهارت و تقویت بینش هنری دانش‌آموزان و هنرجویان و خصوصاً معلمان هنر کشور فراهم آورند.

حوزه آموزش حرفه و فن

توسعه کیفی و کمی نیروی انسانی محور و موتور توسعه پایدار در هر کشور است. فناوری به منزله یکی از ارکان توسعه نیروی انسانی، مورد توجه صاحب نظران تعلیم و تربیت در دوره های مختلف تحصیلی است. برنامه درسی آموزش حرفه و فن با رویکردی متفاوت با گذشته، فناوری را به منزله محور اساسی مورد توجه قرار داده و برنامه درسی دوره سه ساله راهنمایی نیز بر این اساس پایه ریزی شده است. با وجود تلاش هایی که برای خروج از برنامه های درسی سنتی در دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی انجام گرفته اند، چنین به نظر می رسد که هنوز بسترهای لازم برای بارور شدن اندیشه های فناورانه در دانش آموزان دوره های تحصیلی فراهم نیامده اند. شناساندن تعدادی ابزار کار و دیکته کردن فعالیت های از پیش تعیین شده، کپی برداری و... دانش آموزان را از پرداختن به مسائل اساسی چون مسئله یابی، جمع آوری اطلاعات و پردازش آنها، حل مسئله و فناوری محروم می کند.

هیأت داوران آموزش حرفه و فن با توجه به موارد یاد شده و تأکید بر معرفی کتاب های برتر در زمینه های آموزش فنون و تربیت شهروندان خلاق، به بررسی این کتاب ها پرداختند. نتیجه این بررسی نشان می دهد:

۱. هیچ یک از کتاب های معرفی شده به جشنواره در حوزه آموزش حرفه و فن، منطبق با معیارهای مورد نظر برای کتاب های کمک درسی شناخته نشد. هیأت داوران امیدوار است، با توجه به معیارهای اعلام شده از طرف جشنواره، تولیدات آینده ناشران محترم در این زمینه از قوت بیشتری برخوردار باشند.

۲. تعداد زیادی از کتاب های شرکت کننده در حوزه آموزش حرفه و فن، از نوع ترجمه بودند. امید است در سال های آتی این روند تغییر یابد و شاهد رشد کمی و کیفی کتاب های تألیفی منطبق با معیارهای علمی - آموزشی باشیم.

۳. در اکثر کتاب های معرفی شده، فعالیت های گروهی کم تر مورد توجه قرار گرفته بودند.

۴. با توجه به هدف ها و محتوای برنامه درسی آموزش حرفه و فن، هیچ یک از کتاب های رسیده، به طور کامل هدف های این درس را پوشش نمی دادند. انتظار می رود مؤلفان و ناشران محترم در سال های آینده این امر مهم را مورد توجه جدی قرار دهند.

امید است با تلاش و پیگیری‌های مدیریت محترم جشنواره و همدلی مؤلفان و ناشران محترم در عرصه آموزش حرفه‌وفن، شاهد شکوفایی اندیشه‌های نو و پرورش خلاقیت در فرزندان کشور اسلامی خود باشیم.

حوزه آموزش زبان انگلیسی

دستگاه آموزش کشور ما و نیز بسیاری از معلمان دلسوز زبان دیرزمانی است که نسبت به موضوع چاپ و انتشار آن دسته از کتاب‌های کمک‌درسی که با عنوان‌های راهنما، حل‌المسائل و ترجمه متون با پاسخ به پرسش‌های از پیش آماده به چاپ می‌رسند، نگرانی‌ها و حساسیت‌های زیادی دارند. چرا که این‌گونه کتاب‌ها خلاف جهت هدف‌های آموزشی عمل می‌کنند و مانعی بر سر راه پیشرفت و یادگیری واقعی زبان‌آموزان هستند. مؤلفان این‌گونه کتاب‌ها با توسل به زبان مادری و تسهیلات کاذب برای یادگیری، قدرت یادگیری، خلاقیت و تفکر را از زبان‌آموزان سلب می‌کنند و فعالیت مغزی آن‌ها را عقیم می‌سازند. به این ترتیب، آن‌ها به زبان‌آموزان سودی نمی‌رسانند، بلکه منافع ناشران سودجو و بازرگانان علم و دانش را تأمین می‌کنند.

کتاب‌های کمک‌درسی زبان خارجه برای دوره راهنمایی (یا سطح مقدماتی) باید همان هدفی را دنبال کنند که یادگیری زبان خارجه در سطح مقدماتی در سراسر دنیای امروز به دنبال آن است. کسی که به تهیه این‌گونه متون اقدام می‌کند، باید از پیش با این هدف‌های تعریف شده آشنایی کافی داشته باشد.

کتاب کمک‌درسی به هیچ‌وجه نباید به حل تمرین‌های کتاب‌های درسی، آن هم به کمک زبان مادری، محدود شود و بازگوکننده رونوشت مستقیم همان مطالب کتاب درسی باشد که زبان‌آموز در کلاس درس یاد می‌گیرد، بلکه باید نکات دستوری و واژگانی و متن کتاب‌های درسی را در متون جدید به شکل‌های کاملاً متفاوتی به کار گیرد. در عین حال، تمرین‌هایی که در کتاب‌های آموزشی یا کمک‌درسی ارائه می‌شوند، به هیچ روی نباید همانند تمرین‌های کتاب‌های درسی باشند، بلکه همان نکات دستوری یا واژگانی باید در تمرین‌های هدفمند، به نوعی کاملاً متفاوت، عرضه شوند تا دانش‌آموز با تولیدات و کاربردهای جدید آن‌ها در موارد تازه و خلاق آشنا شود، با تفکر و تلاش ذهنی به کاربردهای تازه آن‌ها پی برد و بر کاربرد آن‌ها در عرصه‌های گوناگون، تسلط کافی حاصل کند.

کتاب‌های کمک‌آموزشی نباید همان مطالب کتاب درسی را با ترتیب‌های تازه، آرایش‌های جدید و تزئینات چشمگیر و جذاب و دستورالعمل‌های فارسی داشته باشند، زیرا در این صورت زبان‌آموزان سهل‌انگار با مشاهده عبارت‌های فارسی در این دام گرفتار می‌شوند که کتاب تافته جدابافته‌ای است و در

آموزش زبان خارجی معجزه می‌کند. در صورتی که نتیجه استفاده از آن، عقیم شدن ذهن و از دست رفتن قدرت تفکر در بازسازی ترکیبات ذهنی و پردازش جمله‌های تازه است و نتیجه معکوس به بار می‌آید.

کتاب‌های آموزشی مطلوب در عرصه زبان، کتاب‌هایی هستند که از ویژگی‌های زیر برخوردار باشند:

۱. تا حد ممکن از به‌کارگیری زبان مادری زبان‌آموزان بپرهیزند و برای نشان دادن معنی کلمه‌ها و جمله‌ها از طرح‌های مطلوب‌تری استفاده کنند که در متن‌های آموزشی از آن‌ها به خوبی یاد شده است.
۲. تقویت‌کننده مطالبی باشند که زبان‌آموزان در کلاس درس یاد گرفته شده‌اند و در سطح متناسب با زبان‌آموزان باشند که آنان به تنهایی از عهده خودآموزی آن‌ها برآیند.
۳. قدرت تفکر، خلاقیت در یادگیری و تولید زبان را در زبان‌آموزان برانگیزانند و توان حل مسئله و جستار و کاوشگری به آن‌ها ببخشند.
۴. نکته‌های دستوری و کلمه‌های کتاب را در متن‌های کاملاً جدید به‌کار گیرند تا دانش‌آموزان در به‌کارگیری آن‌ها تسلط یابند.
۵. با تهیه نوارهای شنیداری، زمینه را برای تمرین‌های مورد نیاز تکلمی یا ارتباطی فراهم آورند و به تلفظ درست گفته‌ها به هیچ عنوان و بهانه‌ای بی‌اعتنایی نکنند. چون به جرأت می‌توان اذعان داشت که کتاب‌های کمک‌درسی به مهارت گفت‌و شنود - آن‌طور که شاید و باید - نپرداخته‌اند و نوارهای شنیداری، ویدیویی و انواع CD می‌توانند بهترین چاره مشکل باشند.
۶. مؤلفان این کتاب‌ها برای پرکردن صفحه‌های کتاب خود از آوردن آزمون‌ها و تست‌های تکراری که قبلاً به‌کار برده شده‌اند، استفاده نکنند، زیرا امتیاز آزمون‌ها با مؤسسات یا افرادی است که آن‌ها را ساخته و پرداخته‌اند. این افراد باید خود به تهیه آزمون‌های ضروری مبادرت ورزند و از کتاب‌های خارجی یا کتاب‌های درسی برداشت مستقیم و رونویسی ساده نکنند.
۷. مسائلی مثل گزینش نکات دستوری و واژگانی و درجه‌بندی و ارائه آن‌ها در توالی‌های منطقی به صورت‌های چاپ شده و شکل و طرح صفحه و بررسی نحوه تدریس و امکانات عملی یادگیری آن‌ها مسائلی است که مؤلف با وقوف کامل به تمهید آن‌ها مبادرت می‌ورزد و بحث درباره آن‌ها در این مقاله نمی‌گنجد. میزان ارتباط محتوای کتاب با نیاز و سطح زبان‌آموز، میزان تلاش برای پرورش فکر و مهارت‌های زبان، ساختار فیزیکی کتاب، چگونگی استفاده از تصویرها و کیفیت بیان و نثر و سایر

قضاوت‌های ارزشی، از جمله معیارهایی بوده‌اند که داوران این حوزه از کتاب‌ها برای داوری مدنظر داشته‌اند و امید است با تلاش پی‌گیر و علاقه‌زیاد و هشیاری توانسته باشند، این وظیفه را تا سرحد امکان به خوبی انجام دهند.

در پایان، از ناشران و دست‌اندرکاران تهیه کتاب‌های آموزشی درخواست می‌شود که بیش از پیش به تهیه کتاب‌های دانش‌افزایی و راهنمای معلم توجه داشته باشند، زیرا از این رهگذر می‌توان توانایی و قدرت معلمان را در تدریس تقویت کرد و سطح آموزش زبان را در مملکت ارتقا بخشید.

بیانیه‌های هیأت داوران کتاب‌های
آموزشی می‌کوشد تا یافته‌های علمی کاربردی و
دیدگاه‌های کلیه صاحب‌نظران درباره
سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی را برای
استفاده نویسندگان، ناشران و سایر
پدیدآورندگان کتاب‌های آموزشی ارائه نماید.

دفتر انتشارات کمک‌آموزشی
دبیرخانه سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی